

Çar Melik..

Ecz.İlhami DOĞAN*

Yaklaşık 10-11 bin yıllık bir medeniyet kuşağının içerisinde yaşamak, Mezopotomya kültürünün eşsiz örnekleri ile sık sık karşılaşma durumlarına yol açmaktadır.

İnsanlığın en kutsal değerleri ile yaratılmış olan, tarihsel miras ve ona sahiplenme bilincinin, hangi kademesindeyiz, bilinmez ama bu durumun en iyi kriteri; var olan yerleri gidip görmek ve anlamaya çalışmaktır. Bu durum yüzyıllar öncesine yani varoluşumuza değer biçme davranışı olabilir. Zaman diliminin başlangıcı olan bu bölge; yaşanmış olan onca sürenin beşeriyet üzerindeki birikimlerine, ancak doğada bırakılmış izler ile ulaşabileceği, geleceğin yaratılması adına olan değerlerin gözlemlenmesi ölçüsünde öngörülebileceğini unutmamak gerekir.

Tarihsel süreç boyunca çeşitli nedenlerle önemini korumuş ve korumakta olan ve bir çok kavmin rüyasını süsleyen; önyasanın buluşma noktasına yada doğu-batının mihenk taşı olarak da nitelendirilen bölge insanlık nedensiz odaklanmamıştır.

Tarih boyunca tarımın ve kentleşmenin başladığı bu bölgenin çok tanrılı dinlerden tek tanrılı dinselliğe geçiş merkezi olması; bin yıl öncesi ipek yolunun ana güzergahlarından. İpek o devrin endüstri ürünü olduğu gibi diğer önemli ürünler baharat, kağıt ve barut

Yaşadığımız bu topraklar o kadar önemli ki tıpkı çok yüzlü bir elmas gibi her yüzeyinde ayrı bir değer mevcuttur. Şu gerçeği özellikle hatırlamak gerekir. Bize sunulan antik döneme ait; yazılı tarihin asıl yer; Mezopotamya'dır.

asırlarca yapılan ticaretin temelini oluşturuyordu.

Bu bölgeye çoğu araştırmacının değerlendirmeleri ışığında baktığımızda, en önemli yanı coğrafi açıdan sahip olduğu ticari avantaj olarak nitelendirilebilir. Gerçi bir noktada avantaj söz konusu ise dezavantajları da beraberinde getirmesi doğanın işleyen kuralıdır. Bundaki kasıt bir sürü uygarlığın istilasına uğradığı gibi günümüzde daha da yeni gelişmeye başlayan modern istilalar elbetteki... İnsanoğlu hep hareket halindedir. Doğanın devinim halinde olduğu; etki-tepki mücadelesini yaşanmış olana uyarlayıp bakıldığında istila ve ticaret kavramları birbirinden farklı olarak yorumlansa da, iç içe geçmişliğine en iyi örnek günümüz koşullarıdır. Hangi kavramın hangisini meydana getirdiğine dair epey kafa yormak gerektiğidir.

Yaşadığımız bu topraklar o kadar önemli ki tıpkı çok yüzlü bir elmas gibi her yüzeyinde ayrı bir değer mevcuttur. Şu gerçeği özellikle hatırlamak gerekir. Bize sunulan antik döneme ait; yazılı tarihin ilk kaynağı Ege kıyıları ve Helenler olduğudur. Ama biliyoruz ki asıl yer; Mezopotamya'dır. Gılgamış Destanı,

Nuh Tufanı ve Nemrut Dağı'ndaki tanrıların öykülerinin; taş tabletlere kazınmış olması; bu tarihsel gerçeklerin ışığında, görsel ve somut tanıklarındır.

Rönesans ve Reformun doğurduğu; Avrupa uygarlığı yeni ticaret yolları ve yapılan ticaret sayesinde; Avrupa'da her ilerlemenin bayraktarlığını yapacak; burjuva sınıfının ortaya çıkışı sonucunda tüm değişimlerin ipek yoluna olan olumsuz yansımaları.. Bu meydana gelen olumsuzluk, öyle gözardı edilecek gibi değil. Ortadoğu halklarının imtiyazını kaybetmesi ve gerilemesinin en büyük etkenlerinden idi.

Halbuki öncesinde ve miladi 1000 yıllarında İslam uygarlığı döneminde bölge en ihtişamlı sürecini yaşıyordu. Bu uygarlığın yayıldığı ortaasya topraklarında kervanyolları, bir sinir ağı gibi yayılmıştı. Bu bölge-

lerdeki kentler Avrupa'daki kentlere nazaran, büyüklük ve ihtişam açısından kısındırarak nitelikte idi. Müslüman tüccar ve seyyahlar kuzey kentlerinden doğuya (Hindistan ve Çin'e) uzanan kervan yollarında; bilgi ve ürünlerinin batıya taşınmasında önyak olunuyordu. Daha sonra Avrupalı tüccarların, bu role girişmesi yeni deniz yollarının keşfi ve bilinen sonuçları ile günümüze değin yarattığı değişimi yanibaşımızdaki, belkide çoğumuzun farkında olmadığı eski harebelere somutlayabiliriz.

Bu harebelere biri Suruç'a bağlı Aligör belde-sinde 15 km. kuzeyindeki Çar Melik köyünde yer almaktadır. Köy ile aynı ismi taşıyan Çar Melik kervan sarayı; Urfa bölgesi içerisinde Suruç ile Bozova arasında yer alan tarihi ipek yolunun ara konakları içerisinde yer almaktadır. Romalılar ve Araplardan sonra

bölgeye gelen, Selçuklular zamanında da gelişmiş bir yaşam süren, bölgenin Akdenize bağlantısını ulaştırarak yollardan en önemlisinin, Suruç'tan geçtiği ve o devirde önemli bir ticaret kavşağı olan bölgede, Çar Melik kervansarayının yapımı hakkında tam bir bilinmezlik hakim iken yinede muhtelif rivayetler mevcuttur. Bunlardan en ilginç İranlı dört hükümdar kardeşin anısına 1000 yıllarda yapıldığıdır. Çar Melik anlam olarak dört hükümdar demektir. Bir diğeri dört kardeşin anısına yapılmış olduğu ve daha bir çok efsaneye konu olduğudur.

Doğu ile Batı uygarlığın hayati yollarında önemli bir noktada bulunan kervansarayına, asırlar boyunca bu topraklara hakim olmuş güçlerce değeri bilindiğinden, gerekli olan ehemmiyet her zaman gösterilmiştir.

Uzun olduğu kadar, tehlikeli ve yorucu yolculukların soluklanma ve emniyet alanları olarak doğu toplumların sosyo ekonomik hayatının can damarı idi. Kervansarayların işlevine göz atılırsa; buralarda kalındığı süreçte ve seyahat halindeki yolcuların can ve malları devlete teminat altına alınması ile günümüze benzerlik taşıyan bir nevi sigortalama işlemi de mevcuttu. İsiz yollar boyunca, büyük ve ihtişamlı tasarlanmış olan bu yapılar hüküm süren devletin askerlerince, korunduğu gibi

askeri hareketlerde üst olarak da kullanılmıştır. Yolcuların 3 gün ücretsiz kalınmasına izin verilmekteydi. Genellikle yaya yürüşü ile 8-9 saati geçmemesi, deve yürüyüşünde ise 1 günlük süre yani 40 km'ye yakın aralıklarla inşa edilmiştir.

Özellikle kırsal bölgelerde, güvenlik nedeniyle; dışa kapalı ve taş yapılar olarak yapılmış olmaları yanında yolcuların yatması, atların dinlenmesi, eşyaların korunması, yıkanma yerleri, araba ve koşum bakımı, yaraların tedavisi gibi kısaca o günlerin koşullarındaki tüm beklenti ve aksaklıkları karşılayacak mekanlar olarak orta çağın sonuna kadar doğunun zengin ürünlerini bu bölgelerden güvenli bir şekilde, batı dünyasına sevinde rol oynamaktaydı. Konusu geçen kervansarayda tüm bu özellikler bulunmaktaydı.

Çar Melik köyünde; günümüzde harabe halinde

Yolcuların 3 gün ücretsiz kalınmasına izin verilmekteydi. Genellikle yaya yürüşü ile 8-9 saati geçmemesi, deve yürüyüşünde ise 1 günlük süre yani 40 km'ye yakın aralıklarla inşa edilmiştir.

Özellikle kırsal bölgelerde, güvenlik nedeniyle; dışa kapalı ve taş yapılar olarak yapılmış olmaları yanında yolcuların yatması, atların dinlenmesi, eşyaların korunması, yıkanma yerleri, araba ve koşum bakımı, yaraların tedavisi gibi kısaca o günlerin koşullarındaki tüm beklenti ve aksaklıkları karşılayacak mekanlar olarak orta çağın sonuna kadar doğunun zengin ürünlerini bu bölgelerden güvenli bir şekilde, batı dünyasına sevinde rol oynamaktaydı. Konusu geçen kervansarayda tüm bu özellikler bulunmaktaydı.

Çar Melik köyünde; günümüzde harabe halinde bulunan kervansarayın batısında, çok kubbeli bir cami ve bir sarnıç bulunmaktadır. Geçmişinde bölge merkezi olan Suruç'un 639'a kadar Doğu Roma İmparatorluğu'nun hakimiyetinde olduğu göz önünde bulundurulursa; sarnıçın Roma dönemine ait olduğu ve köylülerin bu yöndeki söylentileri göz ardı etmemek gerekir. Yine de bu yapının bilinmezlik esrarı, günümüze dek çözülemediği gibi yapılan çalışmalar çerçevesinde, bu yörenin ilkçağdan beri ticaret ve yerleşme yeri olduğudur. Kervansarayın kimler tarafından yapıldığına dair, ne bir işaret ne de yazıt bulunabilmiştir.

Gerçi yakın zamanlarda kervansaray yakınındaki oldukça büyük mezarlıkta iki lahite rastlanmış ve kervansarayı yapan; iki kardeş mimara ait olduğu söylenmekte ise de ne adlarına ne de herhangi bir tarihe işaret edilmiştir.

Günümüzde kervansarayın bir tarihi yazıtı bulunmamasına rağmen, tarihi belgelerde Çar Melik köyü ibaresi geçmektedir. 1302 ve 1308 tarihli Halep şehrinin, salnamelerindeki haritada, köyün yeri mevcut olduğu gibi; doğru bir şekilde işaretlenmiştir. Öbür taraftan birçok araştırmacı tarafından esrar-

keşikle itham edilen ve yazdıklarına şüphe ile bakılan Evliya Çelebi, seyahatnamesinde, Suruç'tan yola çıkıp batıdaki 2 saatlik mesafe olan Çar Melik kalesine vardığını 100 haneli bir kasabanın varlığına, cami, mes-cidleri, hamamı ve birkaç dükkanı olduğunu, dolayısıyla daha 17. yy ortalarındaki kervansarayın işlev halinde olduğu hakkında bize bir fikir vermektedir. Gerçi yöre sakinlerinin açıklamaları bu yapının 1950'li yıllara kadar sağlam olduğu ve hatta sürüleri için ahır olarak kullandıklarını da dikkate almak gerekir. Hep kullaktan kulağa yayıla gelmiş adeta tüm hayallerin ilki olan her tarihi miras ve onun kalıntıları altında değerli eşyaların olma hayali, yöre insanında olduğu gibi ve buna yönelik de bir hikayenin anlatılıyor olması.. Ne zaman asıl zenginliğin onca emek ve çabalarda meydana gelmiş taşlar olduğunu idrak ettiğimizde bazı şeyler değişmeye başlayacağı diğer bir ayrıntıdır.

Büyük bir ustalıklarla, muntazam beyaz kesme taşlarla inşa edilmiş olan Çar Melik kervansarayının en ilginç özelliklerinden biri; yapının içerisinde ibadet yerinin bulunmamasıdır. Halbuki genellikle kervansaray içerisinde ibadet yeri bırakılır. Bu eksiklik hanın yakınlarında yapılmış bir cami ile tamamlanmıştır. Caminin aslında daha önce kilise olduğu ve sonradan ilaveler yapıldığına dair yaygın bir inanış olduğu gibi tarihi cami Urfa'daki yapılmış olanlara benzerlik gösterir. Caminin konumu nedeniyle kervansarayın yapılışı hakkındaki sır perdesi yine de aralanmış değil.

